

ТМ	Г. XXX	Бр. 1	Стр. 161 - 165	Ниш	јануар - март	2006.
----	--------	-------	----------------	-----	---------------	-------

Приказ дела
Примљено: 09.02.2006.

Слободан Василев

ДОПРИНОС ДИДАКТИЧКОЈ ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ *

1. *Изазовне рефлексije.* Недавно, средином 2005. године, у издању Филозофског факултета у Нишу објављена је књига "Ка ангажованој дидактици" аутора Јовице Ранђеловића. И ништа ту не би било необично да том "помоћном уџбенику" (како га назива стваралац) овакав префикс заиста није потребан. Наиме, дубље понирање у структуру текста и промишљање о изворима, концепцији, начину пројектованог вежбања, вештина коришћења прилога, факата и података, привођење публикованих прилога у дидактички оквир, указују да је то прави а не помоћни уџбеник – актуелан и савремен по садржини, али и по форми, далекосежан за примену у фази увежбавања и "учења с надахнућем". Ово, посве ново, изванредно дело одиста буди изазовне рефлексije и представља корак напред од нормативне ка креативној дидактици.

Аутор ће, колико смело толико и одговорно, у *Речник појмова* уврстити средишњу одредницу наслова своје књиге – "*Ангажована дидактика*" следећом дескрипцијом: "... то је оперативни, активни, пракси васпитно-образовног рада ближи и прикладнији део дидактике... То није нова дидактика, већ пракси школских стручњака намењен дидактички смер на путу ка методичко-експлоративним поступцима *учења за учење других*, у времену које је против празних теорија, гломазних уџбеника и књишких знања." Ово, дакле, није уметнута фраза о дидактици, "нешто између", већ централна опција која прожима књигу. Отуда је излишан префикс "КА" у наслову књиге.

2. *Композиција дела.* Др Јовица Ранђеловић је зналачки конципирао текст књиге, лаким, читљивим и приступачним стилем и језиком. Лајтмотив била су му актуелизована дидактичка начела Коменског, Песталоција и Дистервега, што књизи даје посебну вредност и привлачност.

Са прикладним и занимљивим илустрацијама сваког тренутка претпостављене ситуације учења, аутор је реализовао текст у 8 поглавља, са предговором, литературом и речником појмова. Занимљиво је, и не баш свакидашње, да је после сваке целине лоцирана литература, што је веома корисно.

1 *Предмет и позиција дидактике као педагошке дисциплине.* У овом иницијалном делу рада аутор аналитички, као дугогодишњи дидактичар, маштовито и зналачки придобија читаоце саопштавајући само есенцијалне

* Јовица Ранђеловић, *Ка ангажованој дидактици*, Филозофски факултет, Ниш, 2005.

дидактичке истине и истовремено упућујући на прилоге из националне историје дидактичке мисли као поткрепљења за изречене научне поставке. Он износи чињенице о темељним становиштима позиције дидактике, али указује да та позиција зависи од друштвеног окружења, времена дидактичког списатељства, европских и других утицаја, не запостављајући познату тезу да између социоцентричних и педоцентричних концепција образовања и учења у настави постоје и други, уравнотежени приступи, зависно од тога коме школа и настава у датом историјском тренутку припада. У информацијама и задацима за практичан рад, у овом поглављу, дискретно се ставља до знања студентима (као читаоцима) да наставни стил треба да буде: циљна окренутост детету да би се, наставом, у њему развили социо-когнитивни ставови о потреби континуираног друштвеног напретка у глобалном смислу. Аутор веома меродавно говори о "прожимању између педагогије (опште науке о васпитању) дидактике (опште методике) и методике (посебне дидактике) у том истом циљу.

II *Појам и суштина наставе.* Да књига ни изблиза није само вешта помоћна творевина за реализацију увежбавања студентских знања, говори нам претходни наслов и садржаји који иза њега следе и у којима се полази од етимологије речи *настава*. Полазећи од језичког одређења појма наставе, аутор опредмеђује и изведене појмове, тангентне појмове и нове погледе на васпитно-образовни процес, васпитно-образовни рад, мирећи крајности једних, који би да *протерају* васпитање из наставе и других, за које настава није само организациони оквир за учење, већ она сама испуњава целокупан дидактички простор.

III *Динамика и структура васпитно-образовног процеса.* Претходном формулацијом у наслову аутор показује да није сасвим слободан за нове заокрете, тачније, да респектује традиционално *структурирање* наставног процеса, а да одредница *динамика* представља компромисни став у одлучивању јесмо ли за доследну, у дидактици дуго неговану терминологију, или ћемо чинити храбар искорак ка надолазећем, не само формалном избору дидактичких термина. Структура, наравно, подразумева фазе или етапе рада у настави, а то је свакако динамичан процес. Разуме се да такво *или-или* становиште данас објективно и није могуће кад се има у виду стално увећавање притиска на ученике као субјекте образовања да се образују и усавршавају у складу са економским и технолошким развојем рдуштва. Тај тренд сталног усавршавања школе и наставе ствара проблеме како ученицима, тако и наставницима. Чак се тај притисак додатно увећава емоционалним конфликтима, које у нашем окружењу последњих година препознајемо у осиромашеним породицама, повећаним ризицима, скретањима младих ка многим моралним огрешењима, о чему се будући педагози морају обавештавати.

Бирајући научно помирљиве, често резултантне опсервације, у овом делу рада аутор Раићеловић приказује токове стваралачког наставног процеса – с једнаком пажњом и према традиционалном (али ипак активном) и према савременом (пројектном, интерактивном, реформском) концепту учења у настави. У обиљу илустрација које садржи ово поглавље подстиче се стваралачка активност студената.

IV Традиционални и савремени дидактички покрети и системи наставе. У овом одељку аутор систематизује покрете и системе наставе по хронолошком и логичком критеријуму: разредно-часовно-предметни систем на-

ставе; скупна настава; покрети за поправку система поучавања фронталним обликом наставног рада; концепти уметничког и радног васпитања у настави; покрети саморада у новој школи. На основу општих информација студентима се постављају подстицајни задаци за продуктивно понављање и вежбање, у контексту се дају додатне, занимљиве информације, шематски приказују битна обележја појединих дидактичких покрета и система наставе, илуструје се и цитатима из знаменитих дела која се, према својој основној тематици, стављају у везу са дотичним покретом.

Овде је аутор избегао многа понављања о познатим реформним правцима крајем 19. и почетком 20. века и своје залагање усмерио на вежбовни процес, указујући да се и сви животни процеси уопште одликују динамиком, а да се многе од идеја отелотворених у Френеовом ситему, Јена-плану, Монтесори систему и другим, могу данас, у нашим условима, реafirмисати, да се нпр. може презентовати идеја: један предмет-више наука, да има места примени стратегије Јена-плана (без великих преуређења) у коме се ученици различитих годишта образују у истом разреду.

Посебно су успеле језгровите информације о савременим системима наставе (хеуристичкој, егземларној, програмираној и, нарочито, проблемској), као и одлично урађени модели примене ових стратегија учења у настави. Запажа се ауторова осетљивост за стваралачки приступ у усвајању васпитних вредности кроз проблемско учење. На примеру поучавања толеранцији увиђамо Ранђеловићеву склоност ка сврсисходној методичкој импровизацији, кад већ датим решењима придодаје нове, и студентима и деци блиске текстове и интерпретира их, са циљем студентске обуке у коришењу расположивог стваралаштва за децу, али и у служби изграђивања децјег пожељног моралног понашања.

Овде је дидактички вредна дубока рефлексивна о циљевима учења о толеранцији, у сврси коришћења прозног и поетског стваралаштва за децу, што се види из концепције задатака за вежбе и практични рад, датих иза текста о савременим системима наставе.

У *Теорија курикулума и наставни програм*. У књизи "Ка ангажованој дидактици" се на курикулум гледа као на новију формулу, у традиционалној дидактици, већ дискутоване теме, представљене релацијом: *циљеви* → *садржаји* → *методе* → *исходи* → *евалуација*, по којој се одвија васпитно-образовни рад. Реч је, пре свега, о примени схваћених дидактичких чињеница на конкретан иницијални садржај са задатком да се студенти обуче у курикуларном приступању материјалу за учење, вредновању или увежбавању вештина и навика. Тако ће се од студената очекивати да након ваљаних информација и прочитаног инспиративног (у овом случају кратког новинског) текста, граде мали курикулуми из области друштвених наука. *Сазнајно* – формираће се појмови (о односу према индивидуалној људској природи, односу људи и њихове локалне средине, формираће се и појмови који проистичу из односа појединаца-друштво); *доживљајно* – оствариваће се вредности (ставови, интелектуалне и естетске вредности); *психо-моторички аспект* – оствариваће се кроз радионичарски рад у учионици и на терену.

Увежбавање активности у састављању курикулума прожима читав текст књиге, а не само овог поглавља, што даје врло пожељан квалитет штиву окренутог развијању дидактичких вештина.

VI *Облици наставног рада*. Институционалан васпитно-образовни рад (за разлику од васпитања и образовања изван институција, углавном по мотивима природног учења) одликује се дидактички заснованом концепцијом и адекватним обликом наставног рада. Будући да сваки квалитетан школски рад тежи да се приближи природном учењу, у овој књизи аутор говори о облицима наставног рада, наглашавајући следеће чињенице: 1. социолошке форме наставног рада (облици) су организациони дидактички видови у којима се остварују циљни комплементарни процеси индивидуализације и социјализације, 2. исходи примене ових форми рада су подређени активном учењу и развоју ученика и 3. критеријуми за примену појединог облика наставног рада су могућности остварења квалитетне социјалне интеракције.

Илустрације ових настојања у књизи, пружају истинску могућност за увежбавање тих циљева.

VII *Методе васпитно-образовног рада*. Значајно је да аутор о методама не понавља већ изречене, познате дидактичке погледе о појединим методама васпитно-образовног рада, већ се више бави питањем, избора наставних метода у складу са принципима активне наставе, поступцима који афирмишу модернију и слободнију примену неких варијанти знаних наставних метода. При томе се залаже за диференцирани приступ у коришењу метода, јер не постоји ни једно одељење у коме ученици у погледу знања, разумевања и способности оперишу на истом нивоу. За ове ставове аутор се залаже нарочито у делу задатака за вежбање и практичан рад.

VIII *Креативна и нормативна функција дидактичких принципа*. Принципи наставног рада јесу старо дидактичко питање, али је приступ том питању у овом раду Јовице Ранђеловића веома нов. У нескладу ставова о дидактичким принципима који се виде у дидактичким текстовима више аутора објављеним у два последњим деценијама на просторима некадашње Југославије, аутор респектује приступ професора др Милана Баковљева – по основним захтевима и по форми, али не и по аргументацији сваког принципа рада у настави. У књизи "Ка ангажованој дидактици" поступило се другачије: број наставних принципа сведен је на седам (будући да су интерпретирани и образлагани само они принципи који доприносе савременој настави а изостављени они који су изгубили дидактичку актуелност, нпр. наглашени нормативизам у обради принципа трајности знања, умења и навика...); у неким принципима су навођени убедљиви разлози темељени на научним истраживањима у дидактици (нпр. принцип рационализације и економичности); а неки су нови, досада неформулисани, као нпр. принцип легалности и високе радне одговорности у настави.

У овом делу рада аналитичару се пружа прилика да процени увођење једног новог дидактичког појма, вероватно насталим по мотивима неког од уметничких праваца у дидактици – појма *дидактички аранжман*. Тим појмом аутор одређује "општу мобилност наставника у наставном процесу, која иницира готовост за учење код ученика, што се да упоредити са надахнућем уметника у тренутку стваралаштва (или непосредно пре стваралачког чина...)".

3. *Закључне рефлексије*. Неки аутори су својевремено критички процењивали да је у свим послератним уџбеницима педагогије некадашње Југославије једва 5% садржаја могуће скоро директно користити у пракси вас-

питно-образовног рада и да је све остало теорија. Др Јовица Ранђеловић, ванредни професор на Одељењу за педагогију Филозофског факултета у Нишу, први се осмелио да застане и инсистира на усклађивању корака педагошке теорије и педагошке праксе. Овај уџбеник је за разлику од других до сада објављених код нас, у најмањој могућој мери компилација већ виђених уџбеника, управо стога што је унисон, што са мером нуди инструкцију из теоријске сфере и што обилато пружа прилику за васпитно-образовни рад у пракси.

Аутор се побринуо да се у овој књизи у доброј мери остваре идеје о биполарности наставног рада, о поучавању и учењу као холистичким процесима, о интегрисању неких кључних дидактичких знања и привођењу истих вежбовној активности студената, педагога и наставника, на необичан и оригиналан начин. Нема сумње да ће њено присуство у образовању дипломираних педагога и наставника бити инспиративно и корисно, а аутору, дидактичару-ентузијасту, радост и обавеза за нова прегнућа са истим циљем: решавање квалитетног и савременог начина обуке оних који ће се обучавањем младих бавити у току целе своје каријере.